

URBANISTICKÁ VÝROČÍ BŘEZEN - DUBEN 1999

V dnešní architektonické a urbanistické tvorbě, kdy si znovu uvědomujeme její zdroje v minulých staletích, obracíme pozornost k doposud zapomínaným tvůrcům a teoretikům. Patří mezi ně nesporně Francouz **Marc Antoine Laugier** (25.7.1713 - 7.4.1769). Byl to všestranně vzdělaný literát a filozof, který započal svou životní dráhu v jezuitském noviciátu a jako třicetiletý dosáhl v Paříži významné pozice kazatele při královském dvoře. V té době se však začal stále více zabývat estetikou a uměním a zvláště se soustřeďoval na architekturu. Roku 1752 vyšel v Paříži zprvu anonymně jeho "*Esej o architektuře*", který byl pro velký ohlas znovu vydáván v rozšířeném znění v letech 1753 a 1755 a brzy poté i v anglickém a německém překladu.

Ani to však nevyčerpávalo jeho aktivitu. Napsal v téže době spis "*Obrana francouzské hudby*" a v roce 1759 si jako další téma vybral "*Dějiny Benátské republiky*", kterým věnoval celých dvanáct svazků. To již nebyl příslušníkem jezuitského řádu, ale ředitelem významného časopisu *Gazette de France*. Mezi jeho iniciativy patřil dále pokus o vydávání prvního měsíčníku, který měl být věnován aktuální situaci francouzského umění. Architektura však zůstávala nadále jeho nejoblíbenějším tématem, jak to ukazuje v roce 1761 vydaná "*Rozprava o obnovení antické architektury*", stejně jako jeho "*Úvahy o architektuře*" z roku 1765.

Důvod zařazení M. A. Laugiera mezi "urbanistická výročí" však spočívá především v tom, že ve všech svých spisech o architektuře věnoval velkou pozornost plánování a stavbě měst. Byl sice v dobovém duchu stoupencem klasických urbanistických kompozic, avšak přesto si byl vědom, že všeho moc škodí. Ve svém eseji napsal, že "*symetrie je užitečnou, avšak zároveň je žádoucím též určitý nepořádek, který ji obměňuje a zvyšuje prostorovou působivost*".

Pátá kapitola jeho eseje je nazvána "*Zkrášlování měst*", což však nechápe jen jako vnější zdobení. Podle jeho názoru je největším nedostatkem měst, že jsou pouhým nakupením domů a tvoří "*náhodnou směs bez systému, hospodárnosti a výrazu*". To podle něj platilo tehdy obzvláště o Paříži, které věnoval ve svém spise soustavnou pozornost. Nejčastěji bývá citována jeho úvaha o tom, že "*na město je třeba pohlížet jako na les. Městské ulice jsou jako*

lesní cesty. Základem krásy parku je množství různých cest, jejich délka a trasy. To však nestačí. Musí proto nějaký Le Nôtre nakreslit plán, do něhož vloží svůj vkus a své myšlenky tak, abychom v něm našli jak pořádek, tak i rozmanitost, symetrii i nepravidelnost... Není nijak snadným vytvořit plán města takovým způsobem, že se monumentalita celku obohatí o nekonečné množství rozmanitých krásných detailů".

Těchto několik citátů snad postačí k připomenutí zajímavých Laugierových myšlenek o urbanistické tvorbě. Mohli bychom v nich dále pokračovat, protože zejména jeho pozdní úvahy o architektuře jsou převážně věnovány městům. Ve svém závěru obsahují dokonce popis ideálního města a soubor koncepčních urbanistických zásad, z nichž mnohé mají co říci i současné době.

Pokud se Laugier věnoval výhradně urbanistické teorii, pak další dvě osobnosti přibližně z téže doby, uplatňovaly dobové představy o stavbě měst v praxi. Jednou z nich je **Alexandre Jean Baptiste Le Blond** (1679 - 10.3.1719). Byl to francouzský, v Paříži vzdělaný architekt, kterého si stejně jako Domenica Trezziniho přivedl Petr Veliký do Ruska v době, kdy se rozhodl založit na Něvě nové hlavní město své říše. Oba vypracovali pro Petra Velikého své představy o budoucím uspořádání Petrohradu. Trezzini navrhl jednoduchou šachovnici, která byla skutečně uplatněna na Velkém Vasilevském ostrově. Le Blond naopak předložil typický barokní půdorys velkého pevnostního města. Jeho návrh z roku 1717 však nenašel u cara pochopení, ačkoliv nesporně představoval významné kvality a řadí se co do prostorové kompozice mezi vrcholné projekty své doby.

Krátce poté - právě před 280 lety - Le Blond zemřel a nemohl se již účastnit dalšího budování Petrohradu, kterého se ujali další domácí a z jiných zemí příští architekti.

O sto let později patřil při další výstavbě Petrohradu mezi největší postavy **Karl Ivanovič Rossi** (29.12.1775 - 18.4.1849). Pocházel z italské, v Petrohradě usdlé rodiny. Své první znalosti získal u slavného petrohradského dekorátéra V. F. Brenny a během dvouletého studijního pobytu v Římě. Po smrti M. F. Kazakova byl jmenován hlavním architektem města a v této funkci Petrohrad dotvářel v duchu pozdního klasicismu.

Je pro něj charakteristickým, že projekty

jednotlivých budov dokázal vždy komponovat v širších prostorových souvislostech ulic a náměstí. Z jeho rozsáhlého díla lze uvést například Michajlovský palác, dnešní Ruské muzeum, navazující svým předprostorem na Něvský prospekt. Obdobně dokázal novou budovou Hlavního štábu dát konečný tvar Palácovému náměstí a budovou Senátu a Synodu zformovat Senátní náměstí. Jeho jméno doposud nese Rossiho ulice, která je součástí souboru jím navrženého Alexandrijského divadla, tvořícího další z dominant Něvského prospektu. Ani tím se nevyčerpává jeho dílo, zahrnující nejen další paláce, ale i půvabné parkové pavilony a interiéry budov.

Z 19. století si jistě na první místo zaslouží zařadit **Georges Haussmann** (27.3.1809 - 11.1.1891). Nebyl sice ani architektem nebo urbanistou, ale zato vynikajícím administrátorem, jehož kvality rozpoznal velmi dobře Napoleon III. Haussmann se narodil v Paříži v protestantské rodině, pocházející z Alsaska. Již jako dvaadvacetiletý vstoupil do státních služeb a celý svůj život dokázal dobře pracovat pro všechny střídající se režimy - monarchii, republiku i císařství.

V roce 1851 byl jmenován prefektem departementu Gironde a 23.6.1853 jej Napoleon III. povolal do funkce prefekta departementu Seine, jehož součástí byla i Paříž. Při nástupu do funkce mu císař jako hlavní úkol uložil přestavět Paříž na nejkrásnější město světa. Předvedl mu zároveň plán na přestavbu Paříže, jehož původ je dodnes předmětem dohadů. Soudí se, že nejspíše vznikl úpravami tzv. Plánu komise umělců,

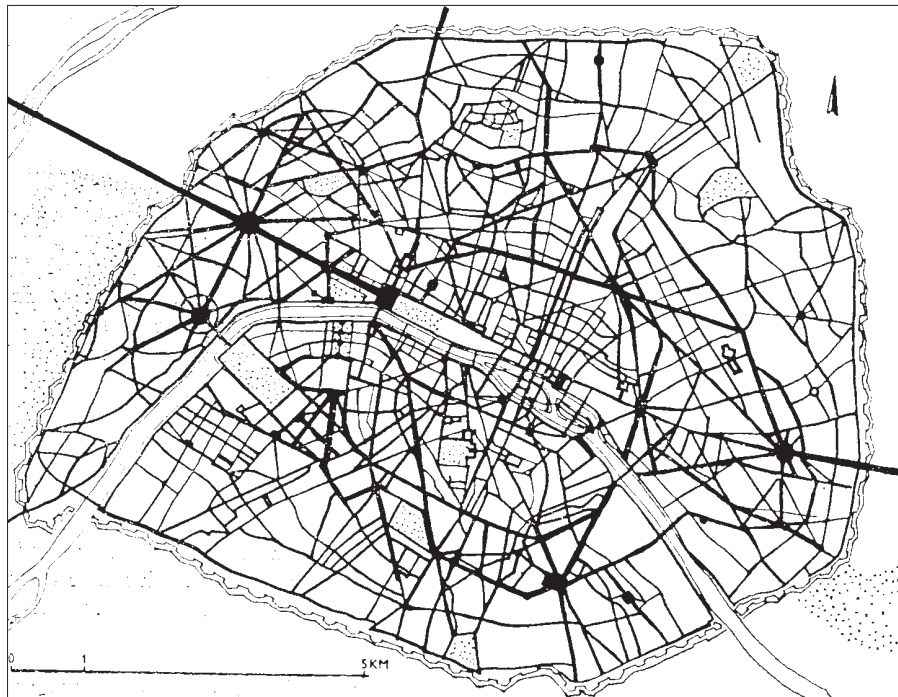

Georges Haussmann

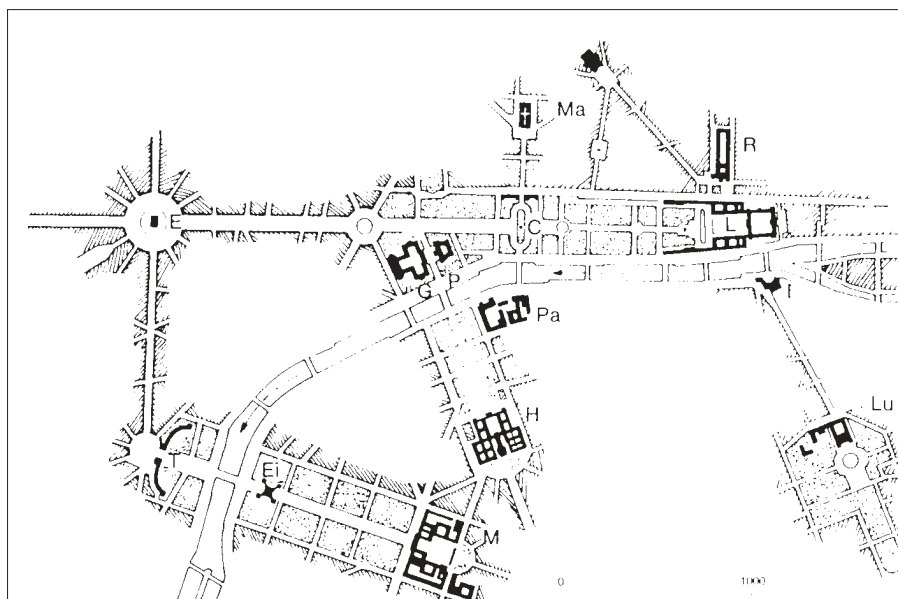
který byl vypracován v roce 1793 a do našich dnů se nezachoval. Ostatně i plán Napoleona III. je znám pouze z kopie, kterou císař při příležitosti pařížské Světové výstavy v roce 1867 věnoval pruskému králi.

Ve své významné funkci působil Haussmann vlastně nepříliš dlouho, jen do ledna 1870. Zanechal však po sobě dílo, které již v tehdejší době bylo předmětem obdivu a napodobování, stejně jako cílem odmítavé

kritiky. Ví se, že pro Haussmanna bylo v době krátce po revoluci roku 1848 velmi důležité vytvořit předpoklady pro ovládnutí města vojskem a policií a naopak neprojevil zájem o již v roce 1855 předložený projekt metra. Dodnes se diskutuje o sporných motivech tehdejší přestavby Paříže, avšak je nutno uznat, že v Haussmannově době byl položen základ dnešního obrazu tohoto města, který činí Paříž Paříží.

Paříž, centrální část. Uliční síť uvnitř hradeb se soustavou bulvárů, z nichž byla značná část založena v období haussmannovské přestavby v letech 1853 - 70 a jejichž realizace pokračovala až do prvních desetiletí 20. století.

Paříž, po Haussmannových průlomcích ulic, 2. pol. 19. stol. Diametr: L Louvre - C Place de la Concorde - E Etoile; příčné osy: R Palais Royal - I Institut de France - Lu Lucemburský palác; Pa Parlament - Ma Madalaine (srov. 170); G Grand Palais - P Petit Palais - H Invalidovna; T Trocadéro - Ei Eiffelova věž - M Ecole Militaire. (Bs, O)

Jistě již dříve se v Paříži budovaly bulváry, stavěly významné budovy a zakládaly parky. Teprve Haussmann se svými dobře vybranými spolupracovníky - architekty a inženýry - dokázal vytvořit z jednotlivých prvků vzájemně propojený systém. Ani to by však nestačilo. Paříž měla to štěstí, že se i v následujících desetiletích stavěla vlastně podle koncepce, pocházející z poloviny 19. stol. a možná již z 18. století.

Jako doklad je možno uvést velké světové výstavy, jejichž objekty - jako je Eiffelova věž z roku 1889 - byly důmyslně kompozičně začleněny do tohoto obrazu. Základem působivosti Paříže, jak jí znají Francouzi i stamilióny zahraničních návštěvníků je kontinuita dobře založené urbanistické koncepce. V tom spočívá také největší poučení pro jiná města, snažící se sledovat proměnlivé módní trendy.

Z 20. století si alespoň stručně připomeňme **Waltera Christallera** (21.4.1893 -9.3.1969). Byl to ekonom a geograf, jehož studie v Heidelbergu přerušila 1. světová válka a nakonec je dokončil až v roce 1930 v Erlangenu. Zůstal by asi neznámým, kdyby nenapsal v roce 1933 disertaci na téma "Střediskové obce v jižním Německu. Ekonomicko geografická studie zákonitostí sídel s městskými funkcemi".

Jeho v Jeně nevelkým nákladem vydaná disertace vyvolala zájem vlastně až v 60. letech, kdy se v Německu i v jiných evropských zemích začaly vážněji studovat sídelní soustavy a hledaly se zákonitosti vzájemných vazeb jednotlivých sídel. Právě tehdy se ukázala středisková soustava jako nejpřaktičtější přístup. Překročila hranice Německa a pronikla dokonce přes železnou oponu až k nám, kde se dočkala velmi rigorózního uplatňování. Nyní se ovšem naopak považuje za typický produkt období normalizace a tak se nesluší o ní hovořit.

V každém případě je však třeba uznat, že Christallerova práce má dodnes svůj význam. Vznikla ovšem na základě analýzy osídlení tehdy ještě převážně agrárního jihu Německa, kde přežívaly ve své podstatě feudální hierarchie jednotlivých sídel. Určitě by se obraz jednotlivých stupňů středisek nejevil tak zřetelným, kdyby Christaller - nebo někdo jiný - studoval strukturu osídlení např. v Porýní nebo v Porúří. To však neznamená, že mezi sídly reálně neexistují hierarchické vztahy, které ovlivňují jejich rozvoj a jsou důležitým vodítkem při budování infrastruktury.

Do 2. poloviny našeho století patří dílo **Jacoba Berenda Bakemy** (8.3.1914 -

20.2.1981). Byl to holandský architekt, který získal své základní zaměření v průběhu své práce u hlavního architekta Amsterdamu a předsedy CIAM Cornelise van Eesterena. Od roku 1948 začal pracovat ve společné kanceláři s J. H. van den Broekem. Jejich dodnes oceňovaným dílem je pěší obchodní centrum Lijnbaan, které v roce 1953 navrhli pro válkou zničený přednádrazní prostor v Rotterdamu. Společně také byli členy Teamu X, připravujícího jednání kongresu CIAM v Dubrovniku, na němž se vlastně skončila nadvláda meziválečné avantgardy v této organizaci. Bakema se zabýval urbanistickými pracemi po celý svůj život, vypracoval například v 50. letech studii města pro rok 2000 a v 60. letech projektoval přestavbu a rozvoj centra v Tel Avivu.

Před 15 lety zemřel americký architekt a žák F. L. Wrighta **Kevin Lynch** (1918 - 25.4.1984). Svá studia architektury ukončil až v roce 1947, protože celou válku působil jako ženijní důstojník. Během svého studia a poté jako učitel na MIT se soustavně zabýval urbanismem a zvláště prostorovými aspekty měst. Tuto svou orientaci vyjádřil

v knize "*Obraz města*", vydané v roce 1960. Možná, že byl i sám překvapen, jaký ohlas vyvolala tato jeho studie, mnohokrát znovu vydávaná a také překládaná. Bylo tomu tak zřejmě proto, že vyšla v době odvratu od racionalismu funkcionalistického města a zvýšeného zájmu o estetické aspekty utváření životního prostředí.

Kevin Lynch sice pracoval také na konkrétních projektech, avšak přece jen jeho nejvýznamnějším přínosem jsou jeho teoretické spisy, z nichž každý otevírá nové pohledy na město a osídlení. Již dva roky po své první knize vydal práci o zastavovacích způsobech a pak následovaly další a další knihy a studie, které se zabývaly i širšími regionálními souvislostmi. Spolu s D. Appleyardem a J.R. Myerem napsal zajímavou studii o vnímání měst z dopravních prostředků. Jeho poslední velkou prací je "*Teorie dobré městské formy*" z roku 1981. Tři roky poté jej zastihla smrt v křesle na jarní zahradě, kde si kreslil rozvržení jednotlivých záhonů.

Žádná z Lynchových pozdějších knih včetně naprosto nedocenené práce o vztahu místa a času, nedosáhla takové popularity

a nevyvolala takový ohlas, jako jeho první dílo o obrazu města. Naše země patří opět v Evropě mezi ty výjimky, kterým chybí překlad alespoň jedné z Lynchových prací. Ani za téměř 40 let neztratil přitom jeho "*Obraz města*" i další práce svou aktuálnost.

Třeba se u nás ani nelze příliš divit tomu, že Kevin Lynch nenašel svého nakladatele. Musí však vyvolat údiv, že - jak se zdá - zůstane bez povšimnutí výročí významné události naší domácí urbanistické scény. Právě pře 80 lety v dubnu 1919 byla v nově dostavěné Lucerně uspořádána **výstava projektu "Ideální Velká Praha"**. Jeho autorem byl Max Urban, pozdější projektant Barrandova - vilové čtvrti, populární restaurace Terasy a Filmových ateliérů.

Výstava se tehdy stala předzvěstí vzniku Velké Prahy a zahájení prací na jejím regulačním plánu. Vyvolala velký ohlas a svým způsobem se stala signálem nástupu moderního československého urbanismu. Možná, že by se její připomenutí právě dnes mohlo stát podnětem k řešení alespoň některých současných problémů urbanistického plánování Prahy.

Jiří Hruža